

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Чеченской Республики

Департамент образования Мэрии г. Грозного

МБОУ «СОШ № 39 им. Айдамирова Р.А.» г. Грозного

РАССМОТРЕНО

Руководитель МО учителей
чеченского языка и литературы

_____ М.Д. Тагирова

Протокол №1 от 25.08.2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам. директора по НМР

_____ Э.А. Эльмурзаева

27.08. 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор МБОУ «СОШ №39 им.
Айдамирова Р.А.»

_____ Е.М. Джабаева

Приказ №254 от 30.08.2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

(ID 1745845)

учебного предмета «Родная литература (чеченская)»

для обучающихся 1-4 классов

г.Грозный 2023

КХЕТОРАН КЕХАТ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметехула (предметан дакъа «Ненан мотт а, ненан маттахь йешар а») йолчу программийукъадогIу кхеторан йоза, Iаморан чулацам, дешаран предметан кхочушдан лору жамIаш, тематически планировани.

Кхеторан йозано гойту йукъара Iалашонаш а, предмет Iаморан декхарш а, ткъа иштта чулацам къасторан некъаш а, коьртачу тематически дакъойн маххадор а, «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предметан дешаран планехь йолу меттиг а.

Программо шерашца билгалбо дешаран предметан чулацам а, дешархой «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан гIирсашца Iаморан а, кхетош-кхиоран а, кхиоран а методически коьрта стратегиш а.

Хила леринчу жамIаша йукъалоцу дешаран берриге а муьрехь хила деза личностни и, метапредметни а жамIаш а, ткъа иштта дешаран хIора шеран предметни жамIаш а.

Тематически планированехь буьйцу программин чулацам билгалдаьхначу чулацаман дакъошца, гIуллакх кхочушдаран характеристика схьайоьллу, хIара йа важа тема Iаморехь лелор пайде долу некъаш а, кепаш а йовзуьйту.

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт бу, оьрсийн маттаца цхьаьна Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу гIуллакхо дика хьелаш кхуллу и мотт Iалашбан а, кхион а. I-4-чу классашкахь «Ненан мотт а, ненан литература» а предметан декъехь хьобхуш йу ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар, иза тIехьажийна йу дешархойн кхетаман-довзаран, хьасене хиларан, исбаьхьаллин-эстетикин таронаш кхион а, гIиллакх-оьздангаллин мехала болу хьежамаш кхолла а, бер нохчийн къоман культурина тIеозон а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет – гуманитарин дешаран коьртачех цхьа предмет йу, цо адам кхиаран кхетаман а, гIиллакх-оьздангаллин а тIегIа билгалдо. Литературин дешаро гIо до йешаран а, литература талларан а мехалла а ша кхидIа кхиарехь мел ладаме ду хууш а, шена хетачун бух балон а, барта а, йозанца а шена хетарг охьадилла хууш а волу йешархо кхион а; хIара дуьне а, кху дуьненахь ша а вовзаран гIирс санна, йешар оьшуш хила а, стеган а, йукъараллин а йукъаметтигаш шера хилийта а.

Программо йукъалоцу кхеторан йоза а, предмет дIалацаран хила лерина жамIаш а, предметан чулацам а, программин хIора дакъа Iамон лерина долу сахьташ билгал а дохуш, тематикин планировани а, дарсел араьхарчу гIуллакхийн план а.

ХIара программа лерина йу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархошна «Ненан (нохчийн) литература» предметана дешаран а, белхан а программаш хIиттон бухе йилла. Авторийн а, белхан а программаш йазйечеран йиш йу дешаран материал дIакхачорехь, хIотторехь а, сахьташ теманашка а, дакъошка а декъарехь шайна зеделлачу пайдаэца.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан герггара белхан программа кечийна йу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран программа кхочушйечу хьукматашна. Программа тIехьажийна йу дешаран хьукматашна а, хьехархошна а методически гIо дарна, цо таро лур йу:

1) «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет хьехаран процессехь Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран стандарташкахь билгалдина долу адаман кхиаран, метапредметни, предметни дешаран жамIаш кхузаманан лехамашца догIуш кхочушдан;

2) «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан Iаморан хила лерина жамIаш а, чулацам а ФГОС НОО а; йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран герггарчу хьесапан коьртачу программца (йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2015-чу шеран 8-чу апрелехь № 1/15 протоколаца йинчу редакцехь) а; кхетош-кхиоран герггарчу хьесапан программца (магийна йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2020-чу шеран 2-чу июнехь № 2/20 протоколаца бинчу сацамца) а догIуш, дешаран шерашца билгалдан а, структура хIоттон а;

3) Билггалчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билггала долу дакъа-тема Iамон лерина дешаран хан а нисйеш, ткъа иштта дешаран материалан дакъош/теманахь дIалацарна тIехьажийна долу дешаран гIуллакхийн коьртачу кепех а пайда а оьцуш, календаран-тематически план хIоттон.

Программин чулацам тIехьажийна бу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта программа дIалацарна Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран стандарташкахь билгалдинчу тIедахкарийн (тIедожор) жамIашка кхача.

«Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта программа дIалацарна ФГОС НОО тIедахкаршца догIуш, курс тIехьажийна йу Россин Федерацин културин экъанехь ненан меттан литературни меттиг а, роль а муьлха йу а, историко-културин, оьздангаллин, эстетическин мехаллаш Iалашйарехь а, цхьана тIаьхьенера вукху тIаьхьене дIакхачорехь а лоцучу декъах а кхеторна; Россин Федерацин субъектан културин а, гIиллакх-оьздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь кьоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературо а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) кхолларна а; ненан меттан литература кьоман културин дахаран довзаран цхьа коьрта дакъа а, кьоман а, Россин а културин хилам а, оьздангаллин мехаллаш а, ламасташ а лардаран гIирс а, дуьнене а, кьоман историга а, културига а хьежам а хиларх кхетам кхолларна а, ненан маттахь йешаран лехамаш хиларна а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан бухе йиллина нохчийн литературо чулоцург кьоман културин ламастийн мехаллийн кодийн система йу боху ойла йу. Нохчийн кьоман културин ламасташ Iалашдаран гIирс хилла ца Iаш, нохчийн литература зIе йу кьоман дIадаьлларг, карарниг, хиндерг вовшашца дузуш а, кегийчу дешархойн

кхетаме и дуьллуш а.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Іаморан Іалашонаш йу:

- Нохчийн литературе а, нохчийн матте а къоман культурин мехалчу декъе санна ойла кхолла;
- Дешархой шайн къоман культурин-меттан экъанна йукъабалор а, уьш къоман ламасташна а, культурин тІабхьалонна а, кхузаманан хьелашна а йукъаозор;
- Чкъурашна йукъарчу зІенах кхетар, нохчийн культура Іалашйарна шайш жобпалле хиларх ойла кхиор;
- Йешаран говзалла кхиор.

Цу Іалашонашка кхачаро хІара **декхарш** цхьалхадоху:

- Россин гражданаллин идентичностан баххаш кхоллар, шайн Даймахках а, Россин халкъах а, Россин халкъийн цхьаалехь мехкан исторех а дозалла дан Іамор, шайш муьлхачу къомах ду кхетор; Россин дукхакъаьмнийн йукъараллин мехаллаш кхоллар;
- Нохчийн къоман историко-культурин зеделлачун тІалам бан Іамор, дешархочунна шен къоман культурин-меттан хьал довзийтар; йуьхьанцарчу классийн дешархочунна нохчийн литература историко-культурин, оздангаллин, эстетикин мехаллийн хьоста санна йезайалийтар;
- Нохчийн литературехь гайтина йолчу нохчийн синкхетамна ладаме йолчу гІиллакз-оздагнгаллийн мехаллех хьежам кхоллар;
- Нохчийн литературин говзарш Іаморан буха тІехь нохчийн меттан исбаьхьаллин-эстетикин таронех хаарш совдахар;
- Адаман амал кхиарехь а, къамел шардарехь а даима йеша хьагам кхоллар;
- Тайп-тайпанчу текстийн чулацаман а, башхаллин а мах хадоран йешаран хаарш шардар, уьш йийцаре йарехь дакъалацар;
- Къамел даран йерриге а кепаш кхиар, йешначух лаьцна барта а, йозанца а дийца хаарш карадерзар.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР»

ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ДЕШАРАН ПЛАНЕХЬ МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предметана программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь гайтинчу дешаран программа дІалацаран жамІийн предметни лехамийн буха тІехь хІоттийна а, 270 сахьтан (66 сахьт І-чу классехь а, 68 сахьташ 2—4-чу классашкахь) бараман дешаран йукъарчу тІедилларна лерина а йу. Программин инвариантни дакъа Іаморна луш дешаран 233 сахьт ду. 37

дешаран сахътах лаьтташ йолу дешаран тӀаьхьалонан хан программин вариативни декъана дӀало, цо йукъалоцу авторийн Ӏаматийн линейкина оьшу белхан программа хӀоттийнчу авторша къастийна говзарш.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЪ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ГЕРГГАРА БЕЛХАН ПРОГРАММИН ЧУЛАЦАМАН КОЪРТА ЛИНИШ

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» дешаран предметан программехъ белла чулацам бу, и теллича нохчийн литературин къоман-культурин башхалла а; нохчийн меттан а, нохчийн литературин а Нохчийн Республикин а, Россин а историца, нохчийн къоман материале а, синбахаман а культурица а йолу зӀе а йаста некъ лур бу. Курс лерина йу йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин а, культурин а хьежам шорбан; йуьхьанцарчу классийн дешархойн йешаран жигарчу гонна йукъайогӀучу фольклоран а, нохчийн классикийн а, нохчийн кхузаманан литературин а говзарша таро ло дешархошна адамаллин мехаллашкахъ нохчийн культурин а, къоман синкхетаман а коьртачу баххех кхетам бала. Йуьхьанцарчу классийн дешархошна йеша а, талла а схьакховдийначу нохчийн литературин говзарша схьагойту нохчийн къоман культурин тайп-тайпана агӀонаш, жигарайоху даимлера мехаллаш (дикалла, доглазар, синшорто, къинхетам, эхъ-бехк, бакъдерг, доьзалан мехаллаш, патриотизм, баккхийчаьрга ларам, адамалла, и. кх.дӀ.).

Кху программехъ «Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» курсан башхалла кхочушийна кху бахьанашца:

а) нохчийн къоман амал, Ӏадаташ, ламасташ, нохчийн культурин синбахаман мехаллаш, адамаллин мехаллаш а, эхъ-бехк а гойтуш долу говзарш схьахаржарна;

б) нохчийн йаздархойн нохчийн бераллин дуьне гойтучу говзарш тӀе тидам бахийтарна: доьзалехъ бер кхетош-кхиоран башхаллаш, баккхийчаьрца а, нийсархошца а цуьнан йолу йукъаметтигаш, бери шена гонахара дуьне тӀелацаран башхаллаш.

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературин йешар» Ӏаморо гӀо дийр ду дешархойн мотт хьал долуш барна а, церан къамелан культура а, хьасене бовларан хаарш шардарна а. Шена тӀехъ программин проблемно-тематически блокаш хӀитточу дидактически материалана культурно-исторически тӀедалорах а пайдаоьцу. ХӀора проблемно-тематически блока йукъайогӀу нохчийн къоман синбахаман а, материале а культура гойтуш болу кхетамаш. Программехъ йеллачу говзарийн чулацам йуьхьанцарчу классийн дешархочун лехамашна гонаха хӀоттийна бу, хаьржинчу говзарийн башхаллашкахъ гуш а бу.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЪ ЛИТАРЕТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» курсан чулацам билгалбечу хенахъ коьртачу тидамехъ ду:

1. Къоман кхетамна мехала долу, йеххачу хенан йохалла —

кхузамане кхаччалц – культурехь коьрта меттиг д'Алоцу х'Иуманаш (масала, баккхийчаьрга, нене ларам, Даймахке безам, догдикалла, доглазар, нийсо йезар, эхь-бехк, сий, и.кх.дI.) Цу коьртачу кхетамашца болх д'ахьо йуьхьанцарчу классийн дешархоша д'Алоцур долчу кепара хаьржинчу нохчийн йаздархойн уггаре а кьегинчу, нохчийн литературин а, культурин а башхаллаш кхочушийнчу говзарш т'ехь. И говзарш йовзаро г'о до йуьхьанцарчу классийн дешархошна кьоман культурин ламастех а, нохчийн культурех а кхета.

2. Йуьхьанцарчу классийн дешархойн лехамаш: говзарийн доккхачу декъан турпалхой йуьхьанцарчу классийн дешархойн нийсархой бу, церан дуьне довзарца босту программехь билгалбина культурно-историн кхетамаш. Программи йукъайахийтина тайп-тайпанчу заманашкахь берийн дуьне гойту а, церан кхиаран некъаш а, амал йахчайалар а, оздангаллин кьилбанаш кхолладалар а гойту говзарш; говзарш харжаро дешархочунна таро ло историн тайп-тайпанчу муьрашкахь нохчийн культура шен нийсархочун б'аьргашца ган. Программехь ладамечу барамехь йелла кхузаманан авторийн говзарш а йу, цара шайн кхоллараллехь кхидIа хьо нохчийн литературин кьоман ламасташ, и говзарш кхузаманан дешархочунна гергара йу.

3. Кьоман башхаллин хиламаш искусствон кхечу г'ирсашца гайтина говзарш а хаьржина, цо таро ло дешархошна нохчийн культурехь искусствийн диалог гайта.

Цхьадолу декхарш кхочушдан лерина дешаран материал хаьржина гуманизм, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллийн, кхеташ хиларан, жигараллин, поликультурин, ламасталлин классикин а, кхузаманан бараман цхьаьнадаран, тематикин, кепийн-жанран тайп-тайпаналлин критеришца йог'уш.

Программо билгалбечу йешаран гуоно таро ло тайп-тайпанчу хенийн а, кьаьмнийн а говзарийн куьзганахула беран дуьненехьежаман гураш жим-жимма шордан.

Программехь и масех бухедилларца билгалбо. Хьалхара шиь доьзна ду йешаре ойла а, йешаран техникин хаарш кхиоран хьелаш а кхолларца. Иштта, и хаарш кхиоран йуьхьанцарчу муьрехь уггаре а хьалхарчу рог'ехь йу байтийн а, прозин а йух-йуха олуш дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш предложениш, абзацаш йолу тексташ (йешаран техникин говзалла кхиочу хенахь мехала долчу йешаран кхиаме хилар тардалийт'аран Iалашонца); ткъа иштта кхиаме ду забаре чулацам болу сихха хазахетар йа велар кхолладолуьйту тексташ лелор а, (х'Иунда аьлча, цу хенахь забар йевзаш хиларо эстетикин синхаамаш гучубахар кхиадо) йешаран мукъам кхиоран Iалашонца. Дешаран х'Ора шеран тексташ схьахаьржина йу цу хенан берашна т'елаца ата хилар тидаме а оьцуш. Текст схьахаржаран кхидолу бухедахкарш доьзна ду исбаьхьаллин дешан фольклорна кепашкара авторийн литературе кхаччалц кхиаран логика ларйаран цаторийла хиларца; билгтала долу оздангаллин а, эстетикин а декхарш кхочушдан цаторийла хиларца, царах коьртаниш билггал йолчу оздангаллин-эстетикин концепцига доьрзу, и концепци дешара деа а шарахь кхиош схьайалайо; жанрийн а, тематикин тайп-тайпаналла хилийт'аран кхачойаран а, фольклоран а, авторийн говзарийн а, вайн мехкан а, дозанал арахаьрчу йаздархойн говзарийн а, берийн литературин классикин а, XX-чу б'ешеран чаккхенан – XXI-чу б'ешеран йуьхьан кхузаманан берийн йаздархойн говзаршна йукъахь а барам ларбаран а цаторийла хиларца.

Йешаран г'уллакх кхиоран процессан чохьарчу логикица доьзна, «Литературни йешар» курс шинат'ег'анехь х'оттийна йу.

Хьалхарчу т'ег'анехь хьалхадаккха дезарг йешаран корматалла шарйар ду, шолг'ачу т'ег'анехь – дешархошна литературин говзалла карайерзор. I-2-чу классашкахь йеша Iамадо; кхетар т'ехь, нийса йешарна, сиха а, кьаьсташ а йешарна т'ехь болх; йешначун кхоллараллин маьIна дан тайп-тайпана некъаш кхиор (графикин, дешан а, музыкин а иллюстрировани, драматизаци, ма-йарра а, йукъ-йукъара а, кхоллараллин йухасхьайийцар). Цуьнца цхьаьна йуьхьанцарчу классашкахь д'аболабо йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин дешара т'ехь болх.

«Литературни йешар» предмет Іаморан шолгІа тІегІа 3-4 классашна кхочу, цигахь йеша хааро зазадоккху, эстетикин йешаре а, талламан йешаре а декъа а луш.

«Литературин йешар» программа хІотточу хенахь тидаме эцна школал хьалхьалхарчу педогогикин а, йукъарчу йукъардешаран школашна леринчу «Нохчийн литературехула герггарчу белхан программин» зІейалорах а.

Программо таро ло йалийнчу спискера говзарш дешархойн кечаман тІегІанца догІуш харжа, ткъа иштта курсан чулацаман вариативни компонент харжа а, белхан программашкахь и кечйаро могуьйту тематикица а, проблематикица а герга йолчу говзаршкахь къоман башхаллаш а, йукъара дерг а къасторан Іалашонца Россин халкъийн литературе кховдар. Ткъа иштта программмо таро ло Іаматийн авторшна йа дешаран цхьаьнакхетараллашна вариативни декъехь Іамон говзарш харжа.

1 класс (66 с)

Вайна гонахара дуьне – 15 с.

Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илли, хІост).

Беснаш. Светофор.

Ишколехь.

Іаламан дуьне (цІера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш).

КІиранан денош.

Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хІетал-металш.

Вайн Даймохк

Вайн Даймохк

Соьлжа-ГІала

Вайн турпалхой

Халкъан хазна

Махмаев Ж. «Бераш – вайн хиндерг» йа

Арсалиева Люба «Соьлжа-ГІала» (вариативни дакъа).

Турпалхойх лаьцна тексташ: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа; Нурадилов Ханпаша; Шерипов Асланбек; Висаитов Мовлид.

Вайн йаздархой – 6 с.

Айдамиров Абузар – байт «Нана-мохк»

Сулейманов Ахьмад – «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсак.

Муса Ахмадов – туьйра «Писулиг»

Гацаев СаІид – байт «Борз»

Халикова Асет – байт «Зингат»

Хатуев І-Хь.

Халкъан барта кхолларалла – 10 с.

Аганан иллеш

Чехкааларш

Дагардарш

Кицанаш

ХІетал-металш

Нохчийн халкъан туьйранаш. «Тамашийна йоІ». «Жоьра-Баба». «Хьекъале Іу» йа «Борззий, цхьогаллий, ломмий», «Цхьогаллий, пхьагаллий» (вариативни дакъа)

ГІиллакх-оьздангаллин дакъа (вариативни дакъа) – 10 с.

ДоттагІалла

Де, буьйса

Дайна де

Беркат
Махмаев Ж. Делалой вай
Хатуев I. Зингат
Демеев I. Малонче
Эдилов С. Ган
Деза дешнаш

КХЕЧУ КЪАБМНИЙН ЛИТЕРАТУРА – 3 с.

Осеева В. – дийцарш «Цхъаьна», «Иштта дIа»; Сутеев В. – туьйра «Iаж».

Резерв – 7 с.

2 класс

3 класс

4 класс

Классашка бекъначу Iаморан чулацамна улле тоьхна Iаморан процессан гIуллакхаллийн хIара тIедузарш ду.

ЛадогIар

Нохчийн меттан хьоле хилар а, къоман культурин мехаллаш а гойтуш йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица схъалацар а, царах кхетар а; лерсино схъалаьцначу текстах лаьцна деллачу хаттаршна жьопаш дала хаар а, лерсино схъалаьцначу текстан чулацамца хаттарш дан хаар а.

Йешар

Хезаш йешар. Дешдакъошца йешарна тIера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тIедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догIуш йешаран чехкалла (масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхъатера йоцучу текстийн маьIнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схъагайтар.

Дагахь йешар. Барамца а, жанраца а тIелаца аттачу говзарийн маьIнех дагахь йоьшучу хенахь кхетар. Йешаран тайп-тайпанчу кепийн башхаллех кхетар.

Халкъан барта кхоллараллин говзарш йешар: нохчийн фольклоран текст къоман ламастийн а, мехаллийн а хьоста санна.

Исбаьхьаллин говзарийн тексташ йешар, шайна чохь бIеннаш шерашкахь схъайеана йолу къоман синкхетамна ладаме йолу гIиллакх-оьздангаллин мехаллаш а гойтуш йолу: Даймахке безам, тешам, нийсо, сий, кьинхетам, догдикалла, догцIеналла, кьинхегамна тIера хилар, бакьо, майралла, и. кх.дI. Нохчийн къоман ламасташ: цхъаалла, вовшийн гIо дар, хъаша-да тIелацар, и. кх.дI. Доьзалан мехаллаш: баккхийнаш ларар, «нана», «да», «дада», «баба», «йиша», «ваша» бохучу дешнийн мехалла, вовшийн ларар, безам, вовшех кхетар, терго, собар, да-нана ларар. Нохчийн литературехь халкъан ламасташ а, Iадаташ а гайтар.

Нохчийн бераллин дуьне: кхиар, гонахарчу дуьнененаца, баккхийчаьрца, нийсархошца йолчу йукъаметтигийн башхалла; ша нохчийн Iадаташ дIакхоьхьург а, орамашца зIе а хиларх кхетар. Турпалхойн леларийн синхаамийн-оьздангалилн мах хадор.

Нохчин литературун башхаллех кхетар: турпалхочун чохьхара дуьне деллар, цуьнан лазамаш бовзар; оьздангаллин проблемашка кховдар. Iаламан дуьненах болу нохчийн къоман поэтически хьежам (малхе, арене, хьуьне, хига, ломе, дитте, дийнатийн дуьнене, и.кх.дI.) нохчийн поэзехь а,

прозехъ а. Гонахарчу дуьненан хьал адаман синхаамашца дустар.

Хаамийн тексташ йешар: говзаршна историко-культурин комментарий, Iамочу говзарийн авторийн биографех къаьстина хаамаш.

Къамел дар (къамел даран культура)

Диалоган а, монологан а къамел. Йешна тексташ коллективехъ йийцаре йарехъ дакъалацар, текстана тIе а тийжаш, шен хьежам тIечIагIбар; нохчийн исбаьхьаллин литературин специфика гойтуш долу аларш. Дешнийн тIаьхьало йузар (дешнаш хаар тIедузар). Хезна йа йешна йолу текст коьртачу дешнашна а, текстана йолчу иллюстрацишна а тIе а тийжаш, схьайийца (текст ма-йарра, йоцца, харжамца схьайийцар).

Дешаран хьелашкахъ къоман къамелан культурин бухехъ йолу гIиллакхан кепаш а, чIагIйелла формулаш а, хьасене хиларан принципаш а ларйар.

Дешархойн харжамца байташ дагахъ йийцар.

Йоза (йозанан къамелан культура)

Iамочу говзаршкахъ хIиттийнчу проблемашкахула доцца йозанан аларш кхоллар (кечдар).

Библиографин культура

Йийцаре йечу проблематикица йогIу киншкаш харжар, цу йукъайогIу Iаматехъ йалийна йолу шаьш йеша билгалйина говзарш. Нохчийн культурех хаамаш болу дешархойн хенаца йогIучу дошамех а, энциклопедих а пайдаэцар.

Литературоведенина йукъадалор

Текстан анализ йечу хенахъ Iамийнчу литературин кхетамех пайдаэцар.

Iамочу говзарийн жанрийн тайп-тайпаналла: фольклоран кегий а, йаккхий а кепаш; литературин туьйра; дийцар, притча, байт. Прозин а, поэзин а къамел; исбаьхьаллин кхоллар; сюжет; тема; говзаран турпалхо; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Дустарийн а, метафорийн а къоман шатайпаналла; исбаьхьалин къамелехъ церан маьIна.

Дешархойн кхоллараллин гIуллакх (Iамийнчу литературин говзарийн буха тIехь)

Дешархойн кхоллараллин гIуллакхехъ литературин говзаран маьIна дар: ролашца йешар, инсценировка йар; хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу адресаташна) исбаьхьаллин говзаран буха тIехъ шен барта йа йозанан текст кхоллар; говзарна йолчу иллюстрацишна, нохчийн художникийн суьртийн репродукцишна тIе а тийжаш.

«Ненан (нохчийн маттахъ) литературни йешар» дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лору жамIаш

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» предмет «Ненан мотт а, ненан маттахъ литературни йешар а» предметан декъехъ Iаморан жамIаш цхьаьнадогIуш ду йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан стандартехъ билгалйинчу дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лоручу жамIийн лехамашца.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМИАШ

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» предмет Iаморан жамIаца дешархо кхочур ву кхетош-кхиоран гIуллакхан кху дакъошкахъ хила дезачу хIокух жамIашка:

гражданско-патриотикин кхетош-кхиорехь:

— Шен Даймахке – Россига а – шен жимчу Даймахке – Нохчийн Республике (Нохчийчоьне) а безам кхоллабаларе, цу йукъадогӀу и безам мехкан а, Даймехкан а культура а, истори а йовзуйтуш йолу исбаьхьаллин говзаршкахула кхоллар;

— Шен этнокультурин а, Россин гражданаллин а идентичностах кхетар а, нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а, шен ненан мотт а хиларх кхетар;

— Шен мехкан а, Даймехкан а дӀадаханчун а, карарчун а, хиндолчун а ша дакъа хиларх кхета, цу йукъадогӀу исбаьхьаллин говзаршца болх бечу хенахь и хьелаш дийцаре дар;

— Шен а, кхечу а къоме ларам хилар, цу йукъадогӀу и ларам исбаьхьаллин говзарийн а, фольлоран а масалш тӀехь кхоллар;

— адамах йукъараллин цхьана декъашхочух санна болу а, бакъонех а, жобпаллех а, стаг ларарх а, ларамах а, гӀиллакх-оьздангаллин барамех а, йукъаметтигех болу а йуьхьанцара хьежам, цуьнца цхьаьна иза фольклоран а, исбаьхьаллин а говзаршкахь гайтар а;

ийманехь кхетош-кхиоран:

— хӀора стеган шатайпаналла, шен дахаран а, йешаран а зеделлачунна тӀе а тийжаш, тӀелацар;

— кӀинхетам, ларам, диканиг лаар гайтар, цуьнца цхьаьна шена хетарг а, синхаамаш а бовзийта меттан гӀирсех пайдаэцар; кхечу адамийн синхаамашна сема хилар, царах кхетар, церан гӀо лаца кийча хилар;

— кхечу адамашна дегӀана а, сина а зен дан тӀехьажийна долу цхьа а хӀума тӀецалацар (цу йукъахь ду маттаца деш долу зен а);

— нийсархошца болх бар, девне ца хила хаар а, йоттабаккхаме меттиг нийселча, и листа хаар а, цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а;

эстетикин кхетош-кхиорехь:

— исбаьхьаллин культурин ларам бар а, и йовза лаар а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а искусствон тайп-тайпана кепаш тӀелацар а, цаьрга ларам хилар а;

— исбаьхьаллин гӀуллакхан тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта лаар, цу йукъахь йу дешан говзалла а;

— **физически кхетош-кхиорехь, могашаллин а, синкхетаман а культура кхолларехь а:**

— тӀетоьхна хаамаш лохучу хенахь могаш а, кхерамза а (шена а, кхечарна а) долчу дахаран бакъонаш (цу йукъайогӀу хаамийн кхерамазалла) ларйар;

— къамел дечу хенахь дегӀан а, синкхетаман а могашаллица кхоаме хилар, къамелан культура а, тӀекаренан бакъонаш а ларйар;

кӀинхьегаман кхетош-кхиор:

— стеган а, йукъараллин а дахарехь кӀинхьегам мехала хилар кхетар (цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а), кӀинхьегаман стоьмийн тӀалам бар, болх баран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацар, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре дечу хенахь тайп-тайпана говзаллаш карайерзон лаар;

экологин декъехь кхетош-кхиор:

— тексташца болх бечу хенахь кхоллалуш долу Ӏаламаца кхоаме хилар;

— цунна зен деш долу хӀума тӀецалацадалар;

Ӏилманан хаарийн мехалла:

— дуьненах болу Ӏилманан хьежам кхоллабалар (сурт хӀоттар), цуьнан цхьа дакъа ду литературоведчески кхетамаш Ӏаморан процессехь а;

— хІума довза лаар, жигаралла, хІума дагадар, хааршна сутара хилар, хІума довза лаарехь шен ойла хилар, цу йукъахь ду исбаъхаьллин говзарш йеша лаар а, шен йешаран гуо хоржучохь жигара хилар а, ша и харжар а.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет Іаморан жамІаца дешархойн кхоллалур ду дешаран довзаран хІара хаарш.

Кобрта маьІнийн дараи:

- тайп-тайпана тексташ вовшашца йуста, тесташ йустарна бухе дахкарш билгалдан, тера йолу тексташ билгалйан;
- билгалчу цхьана башхаллашца тексташ цхьаьнатоха;
- кицанийн, аларийн, фразеологизмийн классификаци йархьама кхачама хир йолу билгало билгалйан;
- хьехархочо шайна хьехначу тидам баран алгоритмаца тексташкахь цхьаьнадар а, цхьанацадар (біостаналла) а карон; текстан анализ йарехь кхочушдарийн алгортиман анализ йан, текстан анализ йарехь шаьш кхочушиййр йолу дешаран операци харжа;
- хьехначу алгоритман буха тІехь декхар кхочушдан оьшу хаамаш кхачо йолуш цахилар билгалдан, тІетоьхна хаамаш лахар билгалдан;
- текстан анализ йечу хенахь бахьанийн-тІаьхьалонан зІенаш билгалйан, жамІаш дан.

Кобрта талламан дараи:

- педогогикин белхахочун гІоьнца Іалашо билгалйан, кьамелан хьоле хьаьжжина, шен вистхилар хийцаран план хІоттон;
- тІедиллар кхочушдаран масех кеп вовшашца йуста, мелла а йогІуш йерг (схьайеллачу критерийн буха тІехь) харжа;
- схьайеллачу планаца чолхе боцу жима таллам дІабахьа, схьайеллачу планаца проектан тІедиллар кхочушдан;
- жамІаш дан а, текстан маьІнийн анализ йаран буха тІехь долчу тоьшаллашца уьш тІечІагІдан а;
- схьайелла йолчу текстан материалан анализ йаран процессехь хьехархочун гІоьнца хаттарш хІиттон;
- цхьатерачу йа цхьатера догІучу хьелашкахь процесс дІайахаран а, хиламийн а, церан тІаьхьалонан а хила тарлуш долчун сурт хІоттон.

Хаамашца болх:

- Хаамаш схьаэцаран хьоста харжа: оьшу дошам, лохуш болу хаам карорхьама оьшу куьйгалла, тІечІагІдархьама;
- Схьайеллачу алгоритмаца догІуш, даррехь схьабелла хаамаш билгалдинчу хьостанехь карон: дошамашкахь, куьйгаллашкахь;
- Хаамаш бакъ йа харц хилар шайна гучудала йа хьехархочо билгалдинчу хьостанан буха (дошамашкахь, куьйгаллашкахь, Іаматехь) тІехь карон;
- Баккхийчийн (педагогикин белхахойн, дай-нанойн, бакъо йолчу векалийн) гІоьнца Интернетехь хаамаш лахаран кхерамзаллин бакьонаш ларйан;
- Дешаран декхаршца догІуш, текстан, графикин, видео, озан хаамаш кечбан;
- Таблицийн а, схемийн а кепехь балийнчу хаамех кхета; тексташца бинчу белхан жамІаш гайтархьама шаьш таблицаш а, схемаш а хІиттон.

Йуьхьанцарчу школехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало коммуникативни дешаран дараш.

Тіекаре:

- Бевзачарна йукъахь тіекаре хиларан Іалошонашца а, билламашца а догІуш, синхаамаш бовзийта а, хетарг тіелаца а, и цхьана кепе дерзон а;
- Шеца кьамел дечуьнца лараме хила а, диалог а, дийцаре дар а дІадахьаран бакьонаш ларйан;
- Тайп-тайпана хьежамаш хила йиш йолуш хилар тіелаца;
- Шена хетарг нийса а, бух балош а довзийта;
- ХІоттийнчу Іалашонца догІуш шен кьамел дІахІоттор;
- Кьамелан хьолаца догІуш барта а, йозанан а тексташ кхолла (довзийтар, ойлайар, дийцар);
- Шимма цхьаьна а, тобанца а бинчу белхан а, тидаман а, кхочушбинчу жимчу талламан а, проектан тіедилларан а жамІех лаьцна доцца кьамел кечдан;
- вистхиларан (кьамелан) текстана гайтаман материал (дежкина суьрташ, даьхна суьрташ, плакаташ) кечйан (кьастон).

Цхьаьна кхочушден гІуллакхаш:

- йоцачу а, йехачу а ханна лерина Іалашонаш (цхьаьна кхочушдаран декхаршкахь дакьалацар тидаме оьцуш индивидуале) хьехархочо йалийнчу план хІотторан кепан буха тіехь стандартан хьолехь, йукъара гІулчаш а, хенаш а дІасайекьар;
- цхьаьна болх баран Іалашо тіелаца, и кхочушйарехь дан дезарг цхьаьна вовшахтоха: ролаш дІасайекьа, цхьаьна беш болчу белхан процесс а, жамІ а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тіедиллар кхочушдан, ладогІа, хІоьттина хьал ша листа кийча хилар;
- шен белхан дакьа жобпалле кхочушдан;
- йукъарчу жамІе ша диллинчу декъан мах хадон;
- схьаделлачу масалшна тіе а тийжаш, цхьаьна вовшахтоьхна проектийн тіедахкарш кхочушдан.

Йуьхьанцарчу школехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало регулятивни дешаран дараш.

Шен низам хилар:

- жамІ хилийтархьама дешаран декхарш кхочушдарехь шен гІуллакхийн план хІоттон;
- ша билгалдинчу кхочушдарийн рогІалла хІоттон.

Шаталлар:

- дешаран гІуллакхан кхиаман/эшаман бахьанаш билгалдан;
- кьамелан гІалаташ а, текстан анализ йарца доьзна гІалаташ а дІадахархьама шен дешаран кхочушдарш нисдан;
- текстийн анализ йарехь хІоттинйчу декхарца жамІ дуста;
- тексташца болх бечу хенахь далийтина гІалат карон;
- шен а, шеца цхьаьна доьшучеран а кхочушдарийн жамІаш дуста, схьайеллачу критеришца церан богІу мах хадон.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет деа шарахь Іаморо кхочушдан дан деза:

Іамочу маттахь йолчу литературин Россин Федерацин цхьаьйолчу культурин шораллехь а, Россин Федерацин халкъийн литератураш йукъахь а, в сохранении и передаче от поколения к поколению историко-культурин, оьздангаллин, эстетекин мехаллаш Іалашйарехь а, цхьана тІаьхьенера вукху тІаьхьене йаларехь а йолчу меттигах а, ролах а кхетар:

- Исбаьхьаллин литература искусствон (дешан искусствон) цхьа башха дакъа санна, тІелаца;
- Дешан кхоллараллин говзарш искусствон кхечу кепашца (суртдиллар, музыка, суртдаккхар, кино) цхьаьнайуста;
- Тайп-тайпанчу къаьмнийн литератураша вовшашца цхьаьна болх барх а, вовшашна тІелаткъам барх а, Россин Федерацин субъектан культурин а, гІиллакх-оьздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературо а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) хила;
- Россин Федарийн къаьмнийн а, дуьненан къаьмнийн а исбаьхьаллин говзарш йустучу хенахь йукъара дерг а, башха дерг а карон;

1) МаьІна даран йешар карадерзор а, литературин теорин коьртачу элементийн маьІнех а, ойланех а кхетар:

- МаьІна даран хезаш йешаран техника карайерзор (дешаран тайп-тайпана декхарш а, киншкица хьан-сан хиларан хьогамах садузоран а Іалашонца тайп-тайпанчу кепийн, жанрийн, тІехьажорийн текстийн маьІнех кхета а, тІелаца а, маьІна дан а тарлуш долу нийса шера йешар, йешар ладогІархоша кхетах тІелацар);
- МаьІна даран дагахь йешаран техника карайерзор (йешначун маьІнех а, чулацамах а кхетар, хаамийн мах хадор, текстан маьІна нийсад даран а, и тІелацаран а кхачаме хиларна тІехь тергам латтор);
- Фольклоран говзарийн кегий жанраш вовшах къастон (фольклоран кегий жанраш, туьйранаш, легендаш, мифаш);
- Шен къоман фольклоран говзарийн коьртачу маьІнех а, тІехьажорах а кхета (хазахетар дан, Іамон, ловзарехь пайдаэца), шен къоман (кхечу къаьмнийн) туьйранийн, хІетал-металийн, кицанийн, аганан иллийн масалш далон;
- Гергарчу меттанийн фольклоран говзарш вовшашца йуста (тема, коьрта тема, турпалхой);
- Говзаран цІе цуьнан темица (Іаламах, историх, берех, диканах, волах) цхьаьнайалон (йуста);
- Шен къоман (кхечу къаьмнийн) берийн литературин исбаьхьаллин йоца жанраш вовших къастон – байт, дийцар, басня;
- йешначу литературин говзаран анализ йан: тема, коьрта Іалашо, хиламийн рогІалла, исбаьхьаллин вастийн гІирсаш билгалбан;
- текстан чулацамехула хаттаршна жобпаш дала;
- текстехь ненан меттан суртхІотторна а, вастийн а гІирсаш карон (эпитеташ, дустарш, олицетворениш);

2) тестехь беллачу хаамах кхетарна а, тІелацарна а Іамор, дешархойн йешаран а, эстетикин а чам кхоллар:

- тайп-тайпана (исбаьхьаллин, Іилманан, куьйгаллин) тексташ йешаран Іалашо билгалйан;
- йешаран хьагам йухатоха (кхочушбан), хаамаш карон,

хаарийн гуо шорбан;

- Иаморан а, практикин а декхарш кхочушдархьама, йешаран тайп-тайпана кепаш (довзаран, талларан, къастийна, лахаран) карон;

- Текстана хаттарш хИиттон, и схьайийцаран а, изложени йазйаран а план хИоттон;

- Шаьш йеша лаам гайтар, авторан цIарна, говзаран жанрана, киншкина йолчу иллюстрацина тIе а тийжаш, шайн йешаран сатийсар билгалдар;

- Фольклоран говзарш ролашца йеша, уьш драме йерзорехь дакъалаца;

- Нийсархошца долчу литературин темина дийцаре даршкахь дакъалаца, шайн хьежамийн бух балон;

- фольклоран материала тIехь тIехь кхоллараллин белхан кхочушбан (туьйранан чаккхе, хIетал-метал кхоллар, дакъалоцуш верг (турпалхо) хийца а хуьйцуш, схьайийцар).

Предметан жамIаш дешаран шерашца

1-чу классехь дешар **чекхдолучу хенахь** дешархочунна **Iемар ду:**

- ша а, дуьне а, къоман истори а, культура а йовзарехь нохчийн литературин мехаллех кхета;

- нохчийн литературин говзарийн мыIна даран цхьайолу корматалла карайерза;

- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца;

- дешан маьIнех совнаха хаамаш бовзархьама Iаматан дошамах пайдаэца;

- шайн харжамцца байтийн говзарш дагахь йийца.

«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа:

аудировани,

хезаш а, дагахь а йешар,

текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,

библиографин культура,

исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,

къамелан культура.

Дешархошна Iемар ду:

- йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, дешдакъошца а, дийнна дешнаш а шера деша;

- лерсица тIелаьцна йолчу йолчу, ткъа иштта классехь йешначу а говзарийн чулацамах кхета, царна тIехь маьIнин коьрта дакъош билгалдаха;

- йешначун маьIнех а кхеташ, текстехь билгалыйина меттигаш дагахь йеша;

- тайп-тайпанчу авторийн 3–4 байт дагахь йийца;

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- киншки тIехь «Чулацам» йа «Корта» агIо карон; «Чулацамна» тIе а тийжаш, киншки тIехь оьшу говзар карон;

- говзаран текстехула хаттарш дан а, текстах пайда а оьцуш, жоьпаш дала а.

«Литературоведенина йукьадалор» дакъа: байташкахь йазйинчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзарийн башхаллаш вовшах къастор (халкъан а,

авторан а туьйра, и. кх.дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду

- прозехь йазийна говзар байтах къастон;
- фольклоран кегий жанраш къастон: хIетал-метал, дагардар, чехкаалар;
- текстехь исбаьхьаллин сурткъагоран гIирсаш (йух-йуха алар; дешнийн хьастаран-жимдаран кеп, айдаран а, хаттаран а хьаьркаш, рифмаш) карон;

Дешархойн таро хир йу Iама:

- туьйранин сюжетан-композицин башхаллаш къастон;
- литературин а, фольклоран а жанраш йукъара дозанаш лелаш хилар карон (забара йукъа тIехтоман байташ йогIу; аганан илии йукъа — кхайкхаргаш; дийцара йукъа — туьйра, и кх. дI.)

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

- йешначун чулацамах кхета; текстан башхаллаца догIуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгIаш а, азайдар а кхета а кхеташ, харжа;
- исбаьхьаллин говзар (цуьнан фрагмент) ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- иллюстрацишка хьовса а, текстан цхьаьнайогIучу фрагментаца йа коьртачу ойланца (синхаамца, сагатдарца) уьш йуста а;

Дешархойн таро хир йу Iама:

- фольклоран кегий жанраш (хIетал-метал, дагардар, аганан илии) практикехь карайерзон а, суртхIотторан гIирсийн (йиш-маIаш, уьшарш, интонаци) гIоьнца церан инсценировка йан а;
- билгалчу тексташна йогIу иллюстрациш карон, тексташ а, иллюстрациш а вовшашца йуста.

Йукъарчу дешаран дарийн декъехь дешархошна Iемар ду:

- дешаран Iаматах паргIат пайдаэца, аьлча а, биллабийн билгалонийн мотт беша; агIонехь билгалдаьхна моIанаш а, дешнаш а сихха карон; оьшу иллюстраци карон;
- хаамийн шина хьостанца (дешаран Iаматца а, ша болх бан леринчу тептарца а; дешаран Iаматца а, хрестоматица а) болх бан, аьлча а, Iаматан а, белхан тептаран а, хрестоматин а билламан билгалонаш дуйхь-дуйхьал хIиттон; ша болх бан леринчу тептаран а, хрестоматин а оьшу дакъош карон.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

- а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:
- парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, вовшашна йукъахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;
- кар-кара луш болх бан;
- б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:
- шина хьежамна а, шина агIонна а йукъара башхаллаш ган;

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- хаттаршна жобпаш тайп-тайпанчу кепехь дала мегаш хиларх кхета;
- ша тIетовш волу жоп тIечIагIдархьама тексте кховда.

2-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Iемар ду:

- йешначун оьздангаллин чулацамах кхета, турпалхойн леларш оьздангаллин барамашца дуста;
- метофорийн, олицетворенийн, эпитетийн къоман шатайпаналлех кхета а, текстехь исбаьхьаллин сурткъагоран и

гГирсаш ган а;

- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран хаарш шардар: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, дешаран а текстийн маьІна даран приемех кхета;

- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух кьамел шардарехь пайдаэца: ладоьгІна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца, текстана тІе а тийжаш, шена хетарг тІечІагІдан;

- шен йешаран гуо шорбан;

- йешначу а, ладоьгІначу а говзарех хетарг искусствон кхечу кепех хиллачу синІаткъамца дуста.

«Кьамелан а, йешаран а гІуллакхан кепаш» дакъа:

аудировани,

хезаш а, дагахь а йешар,

текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,

библиографин культура,

исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,

кьамелан культура.

Дешархошна Іемар ду:

- дийнна дешнаш хезаш деша, индивидуале таронашка хьаьжжина, йешаран чехкалла жим-жимма алсам а йоккхуш;

- довзаран а, бІаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процессехь дагахь йеша;

- доцца монологан алар хІоттон: хьехархочун хаттарна доцца а, даьржина а жоп;

- шеца кьамел дечуьнга ладоьгІа (хьехархочуьнга а, классехь цхьаьна доьшучаьрга а): цхьамма делла жоп тІаьххье ца дала, кхечо делла жоп керлачу чулацамца тІедуза;

- нохчийн литературин 2–3 классикан цІе йаккха,

- кхузаманан 2–3 йаздархочун (поэтан) цІе йаккха;

- говзарийн цІерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;

- дукхавезачу авторнан говзарийн цІерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;

- говзаран тема а, коьрта маьІна а билгалдан (хьехархочун гІоьнца);

- говзарийн турпалхойн амалийн (церан цІерш, портреташ, кьамел) а, церан леларийн а мах хадон а, характеристика йала а;

- Дешнийн маьІнех кхетархьама МаьІнийн дошамах пайдаэца.

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Іама таро хир йу:

- хьехархочо йоьшуш йолу текст Іалашонна тІехьажийна тІелацаран буха тІехь аудированин корматалла кхиор;

- йешначун чулацамах болу шен хьежам барта бовзийта;

- тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь схьайийца (харжамца);

- жимачу бараман текст йуха схьайийца;

- ишколин билблиотекехь киншкаш а, берийн муьран журналаш а хоржучу хенахь мужалтан чулацамах а, ткьа иштта «Чулацам» йа «Корта» агІонах а пайдаэца;

- дарсашкахь бечу балха йукьа хрестоматин а, ткьа иштта цІерчу а, школин а библиотекийн киншкара тексташ йалон;

- говзаран текстана хаттарш дан а, хаттаршна жобпаш дала а.

«Литературоведенина йукьадалор» дакъа: байташкахь йазийнчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дІ.), говзарийн башхаллаш вовшах кьастор (халкъан а, авторан а туьйра, и. кх. дІ.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дІ.).

Дешархошна Іемар ду:

- дийнатех лаьцна а, инзаре-тамашийна а туьйранаш вовших кьастон;

- инзаре-тамашийначу туьйранан башхаллаш кьастон;

- дийцар а, туьйра а вовшех къастон;
- говзарехь литературин меттан суртхIотторан вастийн гIирсаш карон (дустар, олицетворени, гипербола (хIума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн Iама таро хир йу:

- авторийн берийн поэзехь фольклоран жанрийн башхаллаш карон: туьйранан, дагардаран, чехкааларан, аганан иллин сюжетни-композицин башхаллаш;
- литературин а, фольклоран а жанраш йукъара дозанах лелаш хилар карон (дийцара йукъахь туьйранан элементаш хила йиш йу, инзаре-тамашийначу туьйранехь – дийнатех лаьцначу туьйранан башхаллаш, и. кх. дI.);
- дуьнене поэтически хьежам хиларан башхалла стенца йу кхета;
- дуьнене поэтически хьежам байташкахь гайтина ца Iаш, прозехь а гойтуш хилар гучудала.

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

- йешначун чулацамах кхета;
- текстан башхаллаца догIуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгIаш а, азъайдар а кхета а кхетахь, харжа;
- исбаьхьаллин говзарш ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- программехь билгалйина исбаьхьаллин говзарш лерсица синхааме тIеэца.

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- поэзин а, прозин говзарш къегина (къаьсташ) йеша;
- Iамат тIерачу иллюстрацишка хьовса а, исбаьхьаллин тексташца уьш йуста а;
- шайна хетарг а, тидам бинарг а барта довзийта.

Довзаран йукъарчу дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

- дешаран Iаматах паргIат пайдаэца: биллакийн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агIонашца оьшу текст карон а;
- текстан билгалйаьккхина фрагмент, агIонехь билгалдаьхна могIанаш а, дешнаш а сикха карон;
- хаамийн масех хьостанца (дешаран Iаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Iаматца а, дешаран дошамашца а; тексташца а, тексташна иллюстрацишца а) болх бан.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, вовшашна йукъахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;

• кар-кара луш болх бан;

б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- шина хьежамна а, шина агIонна а йукъара башхаллаш ган, ша тIетовжаран бух а балош, цхьаьхолу агIо йалон а;

• текстехь турпалхоша бовзийтина хьежамаш карон (лаха).

Талларан а, шаталларан а дешаран дарашкахь дешархочун Iама таро хир йу:

- схьабовзийтина хьежам тесктерчу могIанашца тIечIагIбан;
- тайп-тайпанчу хьежамийн тайп-тайпана баххаш хилар кхета.

3-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Iемар ду:

- нохчийн литературин говзарш Iаморан буха тIехь нохчийн меттан хьасене-эстетикин таронех кхета;
- ненан меттан литературех къоман эхь-бехк а, ламасташ

лардаран а, схъакховдоран а къоман-культурин гIирс санна мехаллех кхетар;

- турпалхойн леларийн ӕздангаллин мах хадон а, цуьнан бух балон а;

- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехъ йешаран корматталла шарйан: хезаш а, дагахъ а йеша, исбаъхъаллин а, Илманан а, дешаран а текстийн анализ йаран а, маъIна даран а зеделларг хила;

- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехъ пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехъ дакъалаца, текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагIдан; йешначу йа ладоьгIначу текстан кепе хъаъжжина, и схъайийца (йерриге йа йоцца), дакъалоцучу турпалхойн цIарах литаретурин говзар схъайийца;

- текстах кхетархъама а, кхин совнаха хаамаш бовзархъама а куьйгаллин хъостанех пайдаэца.

- **«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа:**

аудировани,

хезаш а, дагахъ а йешар,

текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,

библиографин культура,

исбаъхъаллин говзаран текстаца болх,

къамелан культура.

Дешархошна Iемар ду:

- йешаран индивидуале болар тидаме а ӕцуш, нийса а, къаъсташ а дийнна дешнаш хезаш деша;

- хъалха довзаран йешарехъ а, йуха бIаьртохаран йешарехъ а, харжаман а, йуха талларан йешарехъ а дагахъ йешар;

- Iамочу говзарийн авторийн – йаздархойн а, поэтийн а цIерш йаха, церан говзарийн цIерш йаха а, классехъ йешначу текстийн чулацам боцца схъабийца а;

- дукха везачу литературин турпалхочух дийца;

- турпалхочуьнга йолу авторна ойла билгалйан;

- говзарийн турпалхойн мах хадон; тайп-тайпанчу говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста;

- тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахъ йеша (харжамца);

- элементашца киншка йовза (автор, цIе, «Чулацам» агIо, иллюстрациш).

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процессехъ Iама таро хир йу:

- шаьш киншка харжа а, цуьнан элементашца киншкин чулацам бовза а;

- билгалйина киншкаш шаьш йеша;

- йешначу говзарийн турпалхойх мах хадоран ойла йовзийта;

- дошамашца шаьш болх бан.

«Литературоведенина йукъадалор» дакъа: байташкахъ йазийнчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзарийн башхаллаш вовшах къастор (туьйра а, дийцар а; дийнатех туьйра а, инзаре-тамашийна туьйра а, и. кх.дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду:

- дийнатех лаьцна, инзаре-тамашийна, Iер-дахаран хьокъехъ долу туьйранаш вовших къастон;

- дийцар а, туьйра а вовших къастон;

- авторийн литературехъ исбаъхъаллин вастийн гIирсаш карон а, вовших къастон а (приемаш: дустар, олицетворени, гипербола (хIума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн таро хир йу Iама:

- дийнатех лаьцначу туьйранан кхиарх кхета;

• дуьненан тайп-тайпанчу халкьийн туьйранашкахь «лелаш йолу» сюжетах («лелаш долу туьйранин дийцарш») карон.

«Дешархойн кхоллараллин гуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шайш текстах кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

- йешначун чулацамах кхета; йешаран башхаллашца йогIуш йолу соцунгIа йан, азъайдар а, йешаран болар а харжа;
- программица билгалыйна йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица тIелаца а, шайна хетарг барта схъадийца а;
- литературин текстан а, суртдилларн а, музыкин а говзариин маьIна дан, (гиначух, йешначух, хезначух шайн ойла а, синхаамаш а бовзийта);
- литературин текстийн диалогийн йаккхийчу фрагментийн инсценировкашкахь (ролашца ловзорехь) дакъалаца.

Дешархошна шайш бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- байтийн а, прозин а текст хезаш йеша;
- Iамат тIерачу иллюстрацишка хьовса, музыкин говзаршка ладогIа, исбаьхьаллин тексташца а, суртдилларан говзаршца а царна тIехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца уьш йуста;
- барта а, йозанца а (аларца а/йа йоцначу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехь дешархошна Iемар ду

- дешаран дошамийн корпусох паргIат пайдаэца, оьшу йолу дошаман статья сихха карон;
- дешаран Iаматах паргIат пайдаэца: биллакийн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агIонашца оьшу текст карон а;
- текстаца болх бан: цуьнан тема а, коьрта ойла (идея, сагатдар) а, дахаран тайп-тайпана агIонаш (хьежам, дIахIоттамаш, кхетаман латтам) а къастон;
- хаамийн масех хьостанца (дешаран Iаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Iаматца а, дешаран дошамашца а; дешаран Iаматца а, хаамийн тIетоьхначу хьостанашца а (дешаран кхечу гуларшца, библиотекин киншкашца, Интернетерчу хаамашца); тексташца а, тексташна иллюстрацишца а болх бан.

Дешархойн Iама таро хир йу:

- гуларш хIитторан алгоритм карайерзон: монографийн, жанрийн а, тематически а (шайш терминан – гуларийн къастамаш – лелош).

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

- а) цхъаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:
 - парти тIехь цхъаьна волчу лулахочуьнца болх бан, жимачу тобанехь, йоккхачу тобанехь: вовшашна йукъахь болх а, ролаш а йекъа, шен болх кхочушбан а, йукъарчу балха йукъа и дIатарбан а;
- б) зIе хиларан гурашкахь хьасене хилар санна:
 - схъабовзийтинчу хьежамийн а, агIонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царох цхъахдолчунна тIетан а, йа шен хьежам дIабовзийта а хаа.

Цхъана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

- ша-шен тидам бан а, болх дIабахьарна а, кхочушхиллачу жамIана а тIехь тидам бан а.

4-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Iемар ду:

- амал кхиарехь а, шен культура билгалйаларехь а нохчийн литературин мехаллех кхета;
- исбаьхьаллин текстан турпалхойн позицеш билгалйан, исбаьхьаллин текстан авторан позицеш билгалйан;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран говзалла лакхайаккха: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, Илманан а, дешаран а текстийн маъIна даран а, анализан а, хийцаран а коьрта кепаш карайерза а;
- къамел шардархьама нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъа, цу текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагIдан а, бух балон а; йешначун йа ладоьгIначун чулацам текстан кепе хьаьжжина, схьайийцаран (йерриге йа йоцца) кепехь бовзийта; йешначу говзарийн буха тIехь барта дийцар хIоттон, хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу ладогIархошна);
- оьшуш йолу литература ша харжа, шен йешаран гуо кхолла а, шорбан а;
- текстах кхетархьама а, кхин сов хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.

«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа: аудировани, хезаш а, дагахь а йешар, текстан тайп-тайпанчу кепашца болх бар, библиографически культура, исбаьхьаллин говзаран текстаца болх бар, къамелан тIекаренан культура.

Дешна волучунна хуур ду:

- довзаран а, бIаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процессехь дагахь йеша;
- говзаран тема а, коьрта оила а билгалйан; текст маъIнийн дакъошка йекъа, текстан план хIоттон а, йухасхьайийцарехь цунах пайдаэца а; текст йоцца а, ма-йарра а йухайийца;
- классехь Iамийнчу литературин коьртачу говзарийн чулацам бовзийта а, церан авторш а, цIерш а билгалйан а;
- «Стелад» цIе йолчу берийн журналан коьрта чулацам бийца (рубрикийн тIегIанехь);
- говзарийн турпалхойн амалийн мах хадон; цхьана а, тайп-тайпанчу а говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста; авторна турплахочуьнга болу хьежам билгалбан;
- байтин говзарш йа цу йукъара кийсакаш (харжамца) дагахь йеша, йешаран хотIах лаьцна классерчара олург паргIат тIелаца;
- литературин говзарх йа турпалхочух ша аьллачунна бух балор, говзара йуккьерчу фрагменташца йа къаьстинчу могIанашца и тIечIагIдан;
- элементашца киншка йовза (автор, цIе, титулни агIо, «Чулацам» агIо, аннотаци, иллюстрациш);
- къаьстинчу говзарна а, говзарийн гуларна а аннотаци хIоттон;
- тайп-тайпан декхарш кхочушдаран Iалашонца библиотекехь ша киншка харжа (магийнчу спискаца йешар; билгалчу темина барта хаам кечбар);
- йешначу говзарийн турпалхойн мах хадор довзийта, классерчарна хетарг гIиллакхехь тIелаца;
- хааман тайп-тайпанчу хьостанашца ша болх бан (дошамаш а, тайп-тайпана справочникаш а йукъалоцуш).

«Литературоведина йукъавигар» дакъа: рифмийн кепаш къастор, халкъан кхоллараллин а, авторийн литературин а говзарийн жанрийн башхаллаш къастор, текстехь литературин приемаш (дустар, олицетворени, контраст, гипербола, и. кх. дI.) йовзар а, царах пайдаэцаран бахьанех кхетар а.

Дешна волучунна Iемар ду:

- исбаъхъаллин культурин кхиаран коърта некъ ган: халкъан кхолларалли тIера авторийн кепашка кхаччалц;

- халкъан говзарш авторийнчарах къастон;

- авторийн литературехъ исбаъхъаллин вастийн гIирсаш карон а, вовшах къастон (дустар, олицетворени, гипербола («даздар» олу), контраст, йух-йуха алар, рифмин тайп-тайпана кепаш) а.

Дешна волучун ша бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процессехъ Iама таро хир йу:

- дуьненан халкъийн, нохчийн а, оьрсийн а туьйранашкахъ мифашкахула дуьне дуьне довзаран башхаллаш;

- байтан маъIнин а, поэта хаьржинчу байт кхолларан кепан а зIе карон (классикин а, кхузаманан а поэзин масалш тIехъ);

- исбаъхъаллин говзар кхолларехъ йаздархочун (поэтан, художникан) кхоллараллин биографин ролах кхета;

- исбаъхъаллин тайп-тайпанчу кепашна (литературин, музыкин, суртдилларан) йукъайогIу говзарш царан тематически цхъаьнайарца йуьстина ца Iаш, царан авторийн дуьнене хьежаман буха тIехъ (говзарехъ гайтина йолу ойланаш) а йуста йиш йолуш хилар.

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар (йазйар).

Дешна волучун шаьш бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процессехъ Iама таро хир йу:

- байтийн а, прозин а текст хезаш йеша:

- классерчаьрца литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш царна тIехъ гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца йийцаре йар;

- барта а, йозанца а (аларца а/йа йоцчачу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахъ шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехъ дешна волучунна Iемар ду:

- текстаца паргIат болх бан: талла билгалйинчу аспектах хаамаш билгалбан хаа, билгалйина аспект сацон; талламан аспект сихха хийца хаа;

- карарчу дешаран киншки тIехъ а, комплектан кхечу киншкахъ тIехъ а паргIат хIума лаха; дешаран дошаман корпусех пайдаэца, школин библиотекин фондехъ лаха; оьшу хаамаш лаха а, дешаран тайп-тайпанчу Iалашонашкахъ цунах пайдаэца а;

- хаамийн тайп-тайпанчу хьостанашца паргIат болх бан (текстан кепехъ, суртдилларан а музыкин говзаллехъ санна схьагайтинчу).

Коммуникативни дешаран дарашкахъ дешна волучунна Iемар ду:

а) цхъаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахъ:

- дешаран кооперацин тайп-тайпанчу кепаш (шимма цхъаьна бен болх, жимачу тобанехъ болх, йоккхачу тобанехъ болх) а, социалан тайп-тайпана ролаш (дIахьошверг а, кхочушдийриг а) а;

б) зIе хиларан гурашкахъ хьасене хилар санна:

- схьабовзийтинчу хьежамийн а, агIонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царах цхъаьдолчунна тIетан а, йа шен хьежам дIабовзийта а хаа.

Цхъана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехъ дешна волучунна Iемар ду:

- ша-шен тидам бан а, болх дIабахьарна а, кхочушхиллачу жамIана а тIехъ тидам бан а.

Амал кхиаран дешаран кхочушдарийн декъехъ дешна ваьллачун Iама таро хир йу:

- шен леларан культура а, дуьненах кхетар а кхолладаралехъ литературин йешаран мехаллах кхета;

- шен оьздангаллин-этически къилба цхъана хорша дерзон (говзариин анализ йаран новкъахъ а, царан хьокъехъ къамел дечохъ а эхъ-бехкан мах хадон а, харжам бан а зеделарг гулдан).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1 КЛАСС (66 сахьт)

№ д/п	Программин дакьойн а, темийн а цѣраш	Сахьтийн барам		
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхо бел
1.1.	Къамел кхиор Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илли, хЮост). Беснаш. Светофор. Ишколехь. Іаламан дуьне (цІера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш). КІиранан денош. Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хІетал-металш	8	0	0
Цѣрриг:		8	0	0
2.1.	Йѣша Іамор Дешдакьошца йѣшарна тІера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шѣра а, кхѣташ а деша хаарна тІедовлар (текстах кхѣта таро лучу йѣшаран индивидуальни боларца догІуш йѣшаран чехкалла (масалла). Йѣшаран орфоѣпически барамаш ларбар. Кѣпана а, тайпанна а цхьатѣра йоцучу текстийн маѣІнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схьагайтѣр.	49	0	0
Цѣрриг:		49	0	0
3.1.	Дикачу адаман гІуллакхаш. Дѣза дешнаш. Дийца,муьлхачу басахь хуьлу хІуманаш. Вайн Даймохк. Соьлжа-ГІала Вайн турпалхой: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа Нурадилов Ханпаша. Вайн йаздархой: Айдамиров Абузар. Гайсултанов Іумар. Махмаев Жамалди. Ж.Махмаев «ДоттагІалла»,«Къоман хазна», «Дѣй,буьйсий»,«Дайна де»,«Бѣраш вайн хинйолу тІаьхьѣ ю..», «Дуьло,бѣраш,делий вай» І-Хь Хатуев «Зингат» І.Дѣмѣев «Малончѣ» С.Ѣдилов «ГІан», «Бѣркат» «Даймохк» бохучу дашах кхѣтам хир бу. Даймохк безар а, ларбар а, Іалашбар а хІун ду хуур ду. Пачхьѣ хІун йу хуур ду. Нохчийн Республикин коьртачу ГІалин – Соьлжа-ГІалин – цІѣ ѣѣвзар йу. Соьлжа-ГІалин йоцца	9	0	0

	<p>истори йевзар йу. Діадаханчу шерийн турпалхойх а, кхузаманан турпалхочух шен дахарх нохчийн къоман дуьхьа дІаделлачу Кадыров Ахьмад-Хьаьжех а хаарш хир ду. Текстан хиламийн анализ йан а, адамийн Даймехкан дуьхьа леларех а, шайн дуьхьа леларх а кхета Іемар бу.</p> <p>«ДоттагІалла», «беркат», «дикалла», «къинхьегам безар», «ГІиллакх» боху кхетамаш а бевзар бу, адаман дахарехь церан мехаллех а хкетар бу.</p> <p>КхидІа хьур ду хаарш шардар: ойла а йеш, кхета а кхеташ, йешар, йешначу говзарийн турпалхойн леларийн анализ йан; къаьсташ а, кхеташ а дийнна дешнаш дешар.</p>			
Церриг:		9	0	0
Программица сахьтийн барам		66	0	0

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

2 КЛАСС (68 сахьт)

№ т/п	Программин дакъойн а, темийн а цІераш	Сахьтийн барам		
		Разделан сахьташ	Талл аман белхаш	Кхол ларалин белха
	Дакъа 1. «Даймехкан Іалам. Аьхке. Гуьйре»			
1.1.	Аьхке дагалацар. ЧІерий дахар. Д. Кагерманов «ДогІа дар» Гуьйренан тидамаш. И. Демеев «ГІа». В. Бианки «Чан кІорнеш лийчор». Э.Мамакаев «Гуьйренан Іуьйре».	6	0	0
	Дакъа 2. «ГІиллакх-обздангаллех лаьцна»			
2.1.	Денний, нанний дика хилар. В.Осеева «КІентий». Э.Мамакаев «Нана». В.Осеева «Йоккха стаг» «ЦІена хи» ЦІена хила вай. Харц лийна Іу. ХІума яар. Пайхамаро нийсонах лаьцна аьлларг. Хатуев. «ГІиллакх» Б.Дикаев «Берашка-сайн доттагІашка». Талламан болх хьалхарчу чийрикна лерина.	8	1	0
	Дакъа 3. «Берийн дахар»			
3.1	Ж. Махмаев «Маликатан доттагІий.»	5		

	Т. Ахмадова «Нура». З. Муталибов «Дешархойн кыйсадаларш». 1. Гайсултанов «Доллучун шен хан ю». П. Абубакарова «Дешнех ловза».			
	Дакъа 4. «Вайн доттаг1ийн дийнаташ»			
1	«Вайн доттаг1ийн дийнаташ» Х. Берсанов «Бексолтан алаша». Ж. Махмаев «Ши к1еза». Хь. Саракаев «Борзик». Э. Мамакаев «Тхан пису». Э.Мамакаев «Акхарой долчохь» Ш. Макалов «Дехкий дийна муха дисира». А. Тапалаева «Массарна дерг-ловзар». Хь. Саракаев «Х1орш х1ун ю?».	8		0
	Дакъа 5. «Болх-доккха хазахетар»			
1.	Талламан болх шолг1ачу чийрикна лерина З. Муталибов «Муьлхха а болх оьшуш бу» Ж.Махмаев «Маликат». 1. Гайсултанов «Пхьола». Д. Кагерманов «Говзанчаш». Х.Ошаев «Ши накъост». Г. Балл «Цхъана меттехь ца соцу мало».	7	1	0
	Дакъа 6. «1а»			
1	1.Мамакаев «1а», Э. Мамакаев «Керла шо». Туьйра «1аьнан оьг1азло», Ж. Махмаев «Салазаш хахкар». Хь. Саракаев «Дарц». Д. Кагерманов «Г1ура – дада». Хь. Саракаев «Х1ара маца хуьлу?».	7		
	Дакъа7. «Вайн Даймохк»			
1	«Вайн Даймохк» Нефтах х1ун йоккху? 1. Кусаев «Сан Г1ала». Хиш. Вайн хиш чохь хуьлу ч1ерий. Ж. Махмаев «Машар».	4	1	
2	«Б1аьсте, б1аьсте йеьна кхечи!» Хь. Сатуев «Вайн бераш».	11	1	

	Талламан болх кхоалг1ачу чийрикна лерина. Л. Н. Толстой «Б1аьсте». Хь. Саракаев «Х1ун ю иза?». 1.Гайсултанов «Б1аьста хьуьнхахь». Д. Кагерманов «Алкханчаш». В. Бианки «Пхьагал дитта т1ехь». «Муха дог1а деза синтар». Д.Кагерманов «Со а вoьду». Н.Н. Носов «Хорсамех лаьцна» (2с.).			
	Дакъа 8. Нохчийн халкъа барта кхолларалла»			
3.1	Цицигий, дахкий. Кицанаш. Х1етал-металш. Чехкааларш. Дагардарш. Туьйра «Майра пхьагал». Туьйра «Цаьпцалгий, зингаттий». Туьйра «Газа-гуьзалггий, сира борззий», Туьйра «Зуй, пхьагаллий». Талламан болх доьалг1ачу чийрикна лерина. Туьйра «Борззий,цхьогоаллий,ломмий»	12	1	
	Дакъа 8. Жам1даран таллар			
3.1	Контрольни болх /Тестировани/		4	
Церриг:		68	4	
Программица сахьтийн барам		68		

Нохчийн литературин тематикин планировани

3 класс

№п/п	Программин дакъойн а, темийн а ц1ераш.	Сахьтийн барам		
		Декъан сахьта ш	Таллам ан белхаш	Кхолла раллин белхаш
Дакъа 1. Даймехкан косташ.				
1.	А. Сулейманов «Даймахкана, вайн халкъана», «Ирс, ахь х1ун до? Стенга доьду?» Ш. Арсанукаев «Б1ешерийн кьийсамехь».	2		
Церриг:		2		
Дакъа 2. Аьхке а, гуьйре а.				
2.	Ш. Арсанукаев «Аьхкенаг 1уьйре». М. Сулаев «Дог1а деанчул т1аьхьа». Д. Кагерманов «Аьхке». З. Муталибов «Оха болх а бо, деша а доьшу». Ж. Махмаев «Мангалкомарш». Хь .Хасаев «Комаьрша хьун». Хь.	10	1	

	Осмиев «Гуйре». Х. Эдилов «Гуйре». Хь. Хасаев «Гуйре тIекхочуш». Д. Кагерманов «ГIаргIлеш, «хабарш» а дуйцуш». Э. Мамакаев «Гуйренан суьрташ».			
Церриг:		10	1	
Дакъа 3. Вайн Даймохк.				
3.	Вайн республика. Д. Кагерманов «Сан Кавказ». Ш. Рашидов «Даймахке безам».	2		
Церриг:		2		
Дакъа 4. Iалам лардар – иза Даймохк ларбар ду.				
4.	М. Пришвин «Сан Даймохк». Р. Ахматова «Эвлахь». Хь. Хасаев «Бен». Хь. Саракаев «Асвадан адамалла». I. Гайсултанов «Экскурси». Хь. Хасаев «Бохам».	7		
Церриг:		7		
Дакъа 5. Берийн дахар.				
5.	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаба». Ж. Махмаев «Коран ангали». Гайсултанов «ЯрагIи». Хь. Саракаев «ЖIов, морзаххий, херх схьаобций». I. Чантиев «Стенна вара Мурад гIайгIане». З. Муталибов «Мустапан каранаш». Д. Кагерманов «МазлагIехь». I. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	10	1	
Церриг:		10	1	
Дакъа 6. Даймохк вай кьинхьегамца хьестабо.				
6.	М. Сулаев «Лабттана гергахь ваьшна тIера декхарш». Р. Нашхоев «Собга йуха хабар дийцало». Ш. Арсанукаев «Сан йиша». Т. Закаев «Сох а хир ву гIишлойархо». М. Ахмадов «Асарахь».	5		
Церриг:		5		
Дакъа 7. 1а.				
7.	М. Сулаев «Лайн чимаш», «Iа дулуш». Хь. Хасаев «Хьуьнхахь Iа». Ж. Махмаев «Jo деана». Д. Кагерманов «Iаьнан хьаша». I. Мамакаев «Iа». I. Гайсултанов «Цергков». Ш. Рашидов «Iай». Хь. Саракаев «Дуьххьарлера хьуьнар». Ш. Арсанукаев «Iаьнан суьйре». I. Чантиев «Iаьнан а, аьхкена хилла кьовсам».	11		
Церриг:		11		
Дакъа 8. БIаьсте йогIу, бIаьсте йогIу!				
8.	М. Сулаев «БIаьстенца дека лаьттан зевне илли», «БIаьсте». I. Гайсултанов «БIаьсте тIейогIуш». I. Мамакаев «БIаьстенан юьхь». В. Саидов «БархIалгIа март». Хь. Саракаев «Мамина совгIат». Хь. Хасаев «Хьуьнан акхарой бIаьста», «Зевне хьеший». Хь. Сатуев «БIаьсте йогIу», «БIаьстенан догIа». I. Гайсултанов «Iалам хаздан деза». Д. Кагерманов «Арахь».	12	1	
Церриг:		12	1	
Дакъа 9. Халкьан барта кхолларалла.				
9.	Туьйранаш, шира дийцарш. Бабин ЧIирдиг. Ден весет. Бекхам. Тешам боцу лулахой.	5	1	
Церриг:		5	1	
10.	Контролни болх /Тестировани/	4		
Церриг		4		
Программин сахьтийн барам		68		

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 КЛАСС (68 сахьт)

№ /п	Программин дакьойн а, темийн а цѣраш	Сахьтийн барам			3
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.	Хь. Хасаев. «Беркате аьхке З. Сулейманова. «Аьхкенан сурт» 1.Мамакаев. «Дагалецамаш З. Сулейманова. «Чеглардиг» М. Мамакаев. «Гуьйре» Хь. Хасаев. «Шийла луьйре» Ш. Окуев. «Гуьйре».	7	0	0	https:// https://
Церриг:		7	0	0	
2.1	Таймин Биболатан или Эла Мусосттий, Адин Сурхой. Эла Мусосттий, Адин Сурхой. Астагла Тимар Астагла Тимар Гайсултанов. «Йуург ца хилча» Гайсултанов. «Йуург ца хилча» Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина) П. Хатуева. «Кьонах хьанах олу?».	9	1	0	https:// https://
2.2	Вайн республика-Нохчийчоь В. Баширов. «Сан хьоме Нохчийчоь» Т. Ахмадова, 1. Алиев. «Декалахь сан или» С. Яшуркаев. «Пасха» С. Яшуркаев. «Пасха» М. Ахмадов. «Нохчийн хиш»Арсанукаев Ш.	5			https:// https://
2.3	Вайга туьйранаша кхойкху «Муьлха йоккха хилла?» Чантиев. «Хьекьал тоьлла» А. Дадиев. «Мара байна Салман» А. Дадиев. «Мара байна Салман» «Кьоблел хьекьал тоьлла». «Кьоблел хьекьал тоьлла». З. Джамалханов. «Хьекьал долу йол а кхиэлахо а» З. Джамалханов. «Хьекьал долу йол а кхиэлахо а» Талламан болх (шолгачу чийрикна лерина) З. Джамалханов. «Хьекьал долу воккха стаг а, кьиза эла а » З. Джамалханов. «Хьекьал долу воккха стаг а, кьиза эла а » Оххлай Оххлай Махана аьлла баркалла	16	1	0	https:// https://

	1.Гайсултанов Дашо б1араш 1.ГайсултановДашо б1араш				
Дерриг:		30	2	0	
3.1	С. Бадиев «Со кхин хъуна декар дац. » С. Бадиев «Со кхин хъуна декар дац. » С. Бадиев «Дуьйлало» М.Мамакаев «Хьуьнхахь» 1.Мамакаев «Даймохк» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?» 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?» Х.Эдилов «Ло дог1уш» Талламан болх (кхоалг1ачу чийрикна лерина)	11	1	0	https:// https://
3.2	Сийлахь-доккхачу зеран муьрехь Хь. Саракаев «Синтем боцу денош» 1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа» 1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк»	6			https:// https://
3.3	Болх бе,халкъан дуьхьа ваха- 1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц» Х.Берсанов. «Жима Зарет» 1.Гайсултанов.«Совг1аташ» 1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен» С. Гацаев. «Эх1, хьо мерза илии » З.Джамалханов «8-г1а Март» Ш.Рашидов «Ахьа суна гечделахь» Талламан болх (доьалг1ачу чийрикна лерина) 1.Мамакаев»Б1аьстенан 1уьйре» З.Сулейманова «Зу халхайолу»	14	1		https:// https://
Дерриг:		31	2	0	
3.1	Контрольни болх /Тестировани/		4		
Дерриг:			4		
Программица сахьтийн барам		68			

ПОУРОЧНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ РОДНОЙ (ЧЕЧЕНСКОЙ) ЛИТЕРАТУРЕ

1 КЛАСС

№ п/п	Тема урока	Количество часов			Дата изучения	Виды, формы
		всего	контр.	практ.		

			работы	работы	план.	факт.	контроля
1.	Новкъахь.Шкоলেখь. Знакомство.Введение знака «Поднятая рука»	1	0	0	05.09		Устный опрос;
2.	Ц1ера дийнаташ. З1акардаьхни. Выбор	1	0	0	07.09		Устный опрос;
3.	Акха дийнаташ.Вайн махкара олхазарш. Применение знака «?»	1	0	0	12.09		Устный опрос;
4.	Сагалматаш. Акха стоьмаш Неопределенное правило.	1	0	0	14.09		Устный опрос;
5.	Стоьмаш. Хасстоьмаш.	1	0	0	19.09		Устный опрос;
6.	Ахархойн г1ирсаш. Ялташ. 1алам.	1	0	0	21.09		Устный опрос;
7.	Дийнан раж.	1	0	0	26.09		Устный опрос;
8.	Сурсаташ.	1	0	0	28.09		Устный опрос;
9.	Аз а,элп а А,а.	1	1	0	03.10		Тестирование;
10.	Аз а,элп а У, у.	1	0	0	05.10		Устный опрос;
11.	Аз а, элп а О.о	1	0	0	17.10		Устный опрос;
12.	Аз а, элп а И.и	1	0	0	19.10		Устный опрос;
13.	Аз а, элп а Л.л	1	0	0	24.10		Устный опрос;
14.	Аз а, элп а М.м	1	0	0	26.10		Устный опрос;

15.	Аз а, элп а. С, с	1	0	0	31.10		Устный опрос;
16.	Аз а, элп а. Р, р	1	0	0	02.11		Устный опрос;
17.	Аз а, элп а. Х, х	1	0	0	07.11		Устный опрос;
18.	Аз а, элп а. Б,б	1	0	0	09.11		Устный опрос;
19.	Аз а, элп а Д, д	1	0	0	14.11		Устный опрос;
20.	Аз а, элп а Е, е.	1	0	0	16.11		Устный опрос;
21.	Аз а, элп а Н, н	1	0	0	28.11		Устный опрос;
22.	Аз а, элп а Т, т.	1	0	0	30.11		Устный опрос;
23.	Аз а, элп а В, в	1	0	0	05.12		Устный опрос;
24.	Аз а, элп а З, з	1	0	0	07.12		Устный опрос;
25.	Аз а, элп а Й, й	1	0	0	12.12		Устный опрос;
26.	Аз а, элп а К, к.	1	0	0	14.12		Устный опрос;
27.	Аз а, элп а П, п.	1	0	0	19.12		Устный опрос;
28.	Аз а, элп а Э, э.	1	0	0	21.12		Устный опрос;
29.	Аз а, элп а Ш, ш.	1	0	0	26.12		Устный опрос;
30.	Аз а, элп а Ц, ц.	1	0	0	28.12		Устный опрос;

31.	Аз а, элп а l.	1	0	0	09.01		Устный опрос;
32.	Кlеда хьаьрк (ь)	1	0	0	11.01		Устный опрос;
33.	Чlогlа хьаьрк(ь)	1	0	0	16.01		Устный опрос;
34.	Аз а, элп а Хь, хь.	1	0	0	18.01		Устный опрос;
35.	Аз а, элп а Кх, кх.	1	0	0	23.01		Устный опрос;
36.	Аз а, элп а Кь, кь	1	0	0	25.01		Устный опрос;
37.	Аз а, элп а Г, г	1	0	0	30.01		Устный опрос;
38.	Аз а, элп а Гl, гl	1	0	0	01.02		Устный опрос;
39.	Аз а, элп а Аь, аь	1	0	0	06.02		Устный опрос;
40.	Аз а, элп а Оь, Оь	1	0	0	08.02		Устный опрос;
41.	Аз а, элп а Уь, уь	1	0	0	13.02		Устный опрос;
42.	Аз а, элп а Ч, ч.	1	0	0	15.02		Устный опрос;
43.	Аз а, элп а Чl, чl.	1	0	0	27.02		Устный опрос;
44.	Аз а, элп а Тl, тl.	1	0	0	29.02		Устный опрос;
45.	Аз а, элп а.Ж, ж.	1	1	0	05.03		Устный опрос;
46.	Аз а, элп а Хl, хl	1	0	0	07.03		Устный опрос;

47.	Аз а, элп а К1, к1.	1	0	0	12.03		Устный опрос;
48.	Аз а, элп а Ю, ю.	1	0	0	14.03		Устный опрос;
49.	Аз а, элп а Юь, юь.	1	0	0	19.03		Устный опрос;
50.	Аз а, элп а Я, я.	1	0	0	21.03		Устный опрос;
51.	Аз а, элп а Яь яь.	1	0	0	26.03		Устный опрос;
52.	Аз а, элп а, Ц1 ц1	1	0	9	28.03		Устный опрос;
53.	Аз а, элп а, П1 п1	1	0	0	02.04		Устный опрос;
54.	Аз а, элп а Ф ф. .	1	0	0	04.04		Устный опрос;
55.	Аз а, элп а Ё ё.	1	0	0	16.04		Устный опрос;
56.	Элп Щ щ	1	0	0	18.04		Устный опрос;
57.	Элп ы	1	0	0	23.04		Устный опрос;
58.	Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш.	1	0	0	25.04		Устный опрос;
59.	Дийца, муьлхачу басахь хуьлу х1уманаш.	1	0	0	30.04		Устный опрос;
60.	Вайн Даймохк. Соьлжа-Г1ала	1	0	0	02.05		Устный опрос;
61.	Вайн турпалхой. Кадыров Ахьмад- Хьаьжа. Нурадилов Ханпаша.	1	0	0	07.05		Устный опрос;

62.	Вайн яздархой.Айдамиров Абузар.Гайсултанов 1умар.Махмаев	1	0	0	10.05		Устный опрос;
63.	Ж.Махмаев «Доттаг1алла» »,«Къоман хазна»	1	0	0	14.05		Устный опрос;
64.	Ж.Махмаев Дайна де. «Бераш вайн хинйолу т1аьхье ю..»	1	0	0	16.05		Устный опрос;
65.	Ж.Махмаев «Дуьло,бераш,делий вай 1-Хъ Хатуев «Зингат»	1	0	0	1.05		Устный опрос;
66.	1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан»	1	0	0	23.05		Устный опрос;
ОБЩЕЕ КОЛИЧЕСТВО ЧАСОВ ПО ПРОГРАММЕ		66	0	0			

Нохчийн литература,2-г1а класс

Рар1	Урокан тема	Маса сахьт	Плар
Даймехкан 1алам. Аьхке.Гуьйре. (6 сахьт).			
1.	Аьхке дагалацар.. Ч1ерий дахар.	1	
2.	Д.Кагерманов «Дог1а дар»,	1	
3.	«Гуьйренан тидамаш»,	1	
4.	Демеев И. «Г1а»,	1	
5.	Бианки В. «Чено к1орнеш лийчор».	1	
6.	Э.Мамакаев «Гуьйренан 1уьйре».	1	
«Г1иллакх-обздангаллех лаьцна» (8с.)			
7	Дений,нанний дика хилар.	1	
8	В.Осеева «К1ентий»	1	
9	Э.Мамакаев «Нана» В.Осеева «Йоккха стаг»	1	
10	Ц1ена хи .Ц1ена хила вай?	1	

11	Харцлийна 1у. Х1ума яар. Пайх1амаро нийсонах лаьцна аьлларг	1	
12	1-Хь.Хатуев «Г1иллакх».	1	
13	Б.Дикаев «Берашка-сайн доттаг1ашка»	1	
14	Тест. «Г1иллакх-оьздангаллех лаьцна»	1	
Берийн дахар.(5 сахьт)			
15	Ж.Махмаев «Маликатан доттаг1ий».	1	
16	Т.Ахмадова «Нура»»	1	
17	З.Муталибов «Дешархойн кьийсадаларш».	1	
18	1.Гайсултанов «Доллучун шен хан ю».ъ	1	
19	П.Абубакарова «Дешнех ловза»	1	
Вайн доттаг1ий-дийнаташ. (8 сахьт).			
20	Х.Берсанов «Бексолтин алаша.	1	
21	Ж.Махмаев «Ши к1еза»	1	
22	Хь.Саракаев «Борзик»,	1	
23	Э. Мамакаев «Тхан пису»	1	
24	Э.Мамакаев «Акхарой долчоьхь»	1	
25	Ш.Макалов «Дехкий дийна муха дисира»..	1	
26	А.Тапалаева « Массарна дерг-ловзар»		
27	Хь.Саракаев «Х1орш х1ун ю?».	1	
28	Тест.		
Болх-доккха хазахетар (7 сахьт)			
29	З.Муталибов «Муьлхха а болх оьшуш бу»..	1	
30	Ж.Махмаев «Маликат».	1	
31	1.Гайсултанов «Пхьола».	1	
32	Кагерманов. «Говзанчаш	1	
33	Х.Ошаев «Ши накъост »	1	
34	Г.Балл «Цхьана меттехь ца соцу мало».	1	
1а (7 сахьт)			
35	1.Мамакаев «1а»	1	
36	Э.Мамакаев «Керла шо»	1	
37	Туьйра «1аьнан оьг1азло»	1	
38	Ж.Махмаев «Салазаш хахкар»	1	
39	Хь.Саракаев «Дарц».	1	
40	Д.Кагерманов Г1ура-дада».	1	
41	Хь.Саракаев «Х1ара маца хуьлу	1	
Вайн Даймохк (4 сахьт)			
42	«Нефтах х1ун йоккху?».	1	
43	1адиз Кусаев «Сан г1ала»	1	
44	«Хиш» «Вайн хиш чохь хуьлу ч1ерий»	1	
45	«Ж.Махмаев «Машар»	1	
Б1аьсте,б1аьсте еьна кхечи (11сахьт).			
46	Хь.Сатуев «Вайн бераш»	1	
47	Талламан болх.	1	
48	Л.Н.Толстой «Б1аьсте»	1	
49	Хь.Саракаев «Х1ун ю иза?».	1	
50	Гайсултанов «Б1аьста хьуьнхахь».	1	
51	Д.Кагерманов «Алкханчаш»,	1	
52	В.Бианки «Пхьагал дитта т1ехь»	1	
53	«Муха дог1а деза синтар»,	1	

54	Д.Кагерманов «Со а воьду»	1	
55	Н.Носов «Хорсамах лаьцна»	1	
56	Н.Носов «Хорсамах лаьцна»	1	
Нохчийн халкъан барта кхолларалла (12сахьт).			
57	Цицигтий,дахкий(берийн ловзар)	1	
58	Кицанаш,	1	
59	Х1етал-металш		
60	Чехкааларш,	1	
61	Дагардарш		
62	«Майра пхьагал»	1	
63	«Цаьпцалгтий,зингаттий»	1	
64	«Газа-гуьзалгтий,сира борззий»	1	
65	«Зуй,пхьагаллий»	1	
66	Талламан болх.	1	
67	«Цхьогаллий,пхьагаллий»	1	
68	«Борззий,цхьогаллий,ломмий»	1	

Нохчийн литературин поурочни планировани

3-г1а класс

№ п/п	Урокан тема.	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Таллам ан белхаш	КХоллараллин белхаш		
Даймехкан костап. 2 с.						
1	А. Сулейманов «Даймахкана, вайн халкъана», «Ирс, ахь х1ун до? Стенга доьду?»	1	0	0		www.urok95/ru
2	Ш. Арсанукаев «Б1ешерийн кыйсамехь».	1	0	0		https://deshar.kho.ru/
Аьхке а, гуьйре а. 11с.						
3	Ш. Арсанукаев «Аьхкенап 1уьйре».	1	0	0		www.urok95/ru

4	М. Сулаев «Догла деанчул тлаьхьа».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
5	Д. Кагерманов «Аьхке».	1	0	0		https://desharkho.ru/
6	З. Муталибов «Оха болх а бо, деша а доьшу».	1	0	0		www.urok95.ru
7	Ж. Махмаев «Мангалкомарш».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8	Хь .Хасаев «Комаьрша хьун».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9	Хь. Осмиев «Гуьйре».	1	0	0		www.urok95.ru
10	Х. Эдилов «Гуьйре».	1	0	0		https://desharkho.ru/
11	Хь .Хасаев «Гуьйре тлекхочуш». Д. Кагерманов «Гларглеш, «хабарш» а дуьйцуш».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
12	Э. Мамакаев «Гуьйренан суьрташ».	1	0	0		www.urok95.ru
13	Хьалхарчу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
Вайн Даймохк. 2с.						
14	Вайн республика. Д. Кагерманов «Сан Кавказ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
15	Ш. Рашидов «Даймахке безам».	1	0	0		www.urok95.ru
Іалам лардар – иза Даймохк ларбар ду. 7с.						
16	М. Пришвин «Сан Даймохк».	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Р. Ахматова «Эвлахь».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18	Хь. Хасаев «Бен».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
19	Хь. Саракаев «Асвадан адамалла».	1	0	0		www.urok95.ru
20	І. Гайсултанов «Экскурси».	1	0	0		www.urok95.ru
21	І. Гайсултанов «Экскурси».	1	0	0		https://desharkho.ru/

22	Хь. Хасаев «Бохам».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Берийн дахар. 11 с						
23	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаба».	1	0	0		www.urok95.ru
24	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаба».	1	0	0		https://desharkho.ru/
25	Ж. Махмаев «Коран ангали».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
26	Гайсултанов «Яраг1и».	1	0	0		https://desharkho.ru/
27	Хь. Саракаев «Ж1ов, морзаххий, херх схяоьций».	1	0	0		www.urok95.ru
28	Г. Чантиев «Стенна вара Мурад г1айг1ане».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29	З. Муталибов «Мустапан каранаш».	1	0	0		https://desharkho.ru/
30	Шолг1ачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
31	Д. Кагерманов «Мазлаг1ехь».	1	0	0		www.urok95.ru
32	Г. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	1	0	0		https://desharkho.ru/
33	Г. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
Даймохк вай кьинхьегамца хьестабо. 5 с						
34	М. Сулаев «Лаьттана гергахь ваьшна т1ера декхарш».	1	0	0		www.urok95.ru
35	Р. Нашхоев «Собга йуха хабар дийцало».	1	0	0		https://desharkho.ru/
36	Ш. Арсанукаев «Сан йиша».	1	0	0		www.urok95.ru
37	Т. Закаев «Сох а хир ву г1ишлойархо».	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	М. Ахмадов «Асарахь».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
1а. 11с.						
39	М. Сулаев «Лайн чимаш».	1	0	0		https://desharkho.ru/

						kho.ru/
40	М. Сулаев «1а дулуш».	1	0	0		www.urok95.ru
41	Хь. Хасаев «Хьуьнхахь 1а».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
42	Ж. Махмаев «Ло деана».	1	0	0		https://deshar.kho.ru/
43	Д. Кагерманов «1аьнан хьаша».	1	0	0		www.urok95.ru
44	І. Мамакаев «1а».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
45	І. Гайсултанов «Цергков».	1	0	0		https://deshar.kho.ru/
46	Ш. Рашидов «1ай».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
47	Хь. Саракаев «Дуьххьарлера хьуьнар».	1	0	0		www.urok95.ru
48	Ш. Арсанукаев «1аьнан суьйре».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
49	І. Чантиев «1аьнан а, аьхкена хилла кьовсам».	1	0	0		www.urok95.ru
Б1аьсте йог1у, б1аьсте йог1у! 13с.						
50	М. Сулаев «Б1аьстенца дека лаьттан зевне илли».	1	0	0		https://deshar.kho.ru/
51	Кхоалг1ачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://deshar.kho.ru/
52	І. Гайсултанов «Б1аьсте т1ейог1уш».	1	0	0		www.urok95.ru
53	І. Мамакаев «Б1аьстенан юьхь».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54	М. Сулаев «Б1аьсте».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
55	В. Саидов «Барх1алг1а март».	1	0	0		https://deshar.kho.ru/
56	Хь. Саракаев «Мамина совг1ат».	1	0	0		www.urok95.ru
57	Хь. Хасаев «Хьуьнан акхарой б1аьста».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/

58	Хь. Сатуев «Блабсте йоглу».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
59	И. Гайсултанов «Галам хаздан деза».	1	0	0		www.urok95.ru
60	Хь. Хасаев «Зевне хьеший».	1	0	0		https://desarkho.ru/
61	Хь. Сатуев «Блабстенан догла».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
62	Д. Кагерманов «Арахь».	1	0	0		www.urok95.ru
Халкъан барта кхолларалла. 6с.						
63	Туьйранаш, шира дийцарш. Бабин Чирдиг.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
64	Добалглачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desarkho.ru/
65	Ден весет.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
66	Бекхам.	1	0	0		www.urok95.ru
67	Тешам боцу лулахой.	1	0	0		www.urok95.ru
68	Тешам боцу лулахой.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
Программица сахьтийн барам		68				

Іаморан-методически кхачойар

Іаморан-методически пособиш

1. Дешаран книжка. Белхан тептар. 1-ра класс.
2. Дешаран книжка. Белхан тептар. 2-гІа класс.
3. Дешаран книжка. Белхан тептар. 3-гІа класс.
4. Дешаран книжка. Белхан тептар. 4-гІа класс.
5. Берийн бошмашна а, йуьхьанцарчу классашна а лерина хрестомати. /ХІоттийнарг. Эдилов С.Э. Соьлжа-ГІала, 2018.

Іилманан литература

- Эдилов С.Э. Нохчийн мотт а, керла технологеш а. Соьлжа-ГІала, 2018.
- Арсанукаев А.М. Шкоলেখь исбаьхьаллин произведени таллар. Соьлжа-ГІала, 2013.

Методически литература

- Эдилов С.Э. Дагалецамийн денош а, суьйренаш а
- Ишколин даздариин, викторинийн, кьовсадаларийн, суьйренийн сценариш. Соьлжа-ГІала, 2018.

Дошамаш

1. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. М.: ГИИ НС, 1961. 625 а.
2. Абдулкадырова Р.А. Йуьхьанцарчу ишколана лерина суьрташкахь нохчийн-оьрсийн-ингалсан дошам. Соьлжа-ГІала, 2011.

Хаамийн-ресурсни кхачойар

1. desharkho.ru – Нохчийн элекиронни школа.
2. ps95.ru/dikdosham/ - Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн дошам.

